

‘Waarom doen mensen, zoals ze doen?’

Het oorlogsverhaal van Roosje Glaser

Handreiking voor leerkrachten

1. Toelichting

1.1. Introductie

Wat beweegt mensen om te handelen zoals ze handelen? Naar deze vraag wordt al heel lang vanuit verschillende vakgebieden onderzoek gedaan. Het individuele karakter – een samenspel van wat een mens wil, wat hij voelt of ervaart en wat hij denkt –, de omgeving waarin men opgroeit en de tijdsomstandigheden spelen daarin een belangrijke rol. Naarmate de omstandigheden extremer worden en de sociale samenhang onder grotere druk zetten, wordt het menselijk karakter – zichtbaar in het individuele handelen – zwaarder op de proef gesteld en komen zijn contouren scherper uit.

Het verhaal van Roosje Glaser is in dit opzicht exemplarisch. In de steeds extremere omstandigheden van de Duitse bezetting wordt zij, zoals zo veel Nederlandse joden tijdens de Tweede Wereldoorlog verraden. Waarom verraadde je de ander? Maar ook: waarom verraadde je de ander niet? Waarom ging je in verzet, als dat al een bewuste beslissing was? Waarom besloot je te collaboreren, als het al een besluit was? En wie geen van beide opties koos, was die dan onverschillig, was die alleen maar bezig met zichzelf, was die ‘grijs’?

Deze vragen liggen ten grondslag aan de serie lessen die is ontwikkeld rond het boek van Paul Glaser, *Dansen met de vijand. Het oorlogsgeheim van tante Roosje*, Amsterdam 2016. Daarbij vormt het uitzonderlijke leven van Roosje Glaser de spiegel waarvoor jongeren van nu geplaatst worden. Wij willen hen uitdagen niet alleen kritisch na te denken over keuzes die destijds werden gemaakt, maar ook over dilemma’s waarvoor zij nu worden gesteld. Daarmee beoogt dit een niet-traditionele lessenserie over de Tweede Wereldoorlog te zijn en hopen wij dat deze lessen jongeren aanzet om na te denken over keuzes waarmee zij in hun leven te maken krijgen.

Het leven van tante Roosje – een levenslustige, moderne jonge Joodse vrouw – staat daarbij model voor de tijdloosheid van de existentiële dilemma’s waarmee wij ook vandaag worstelen. Hoe ga je om met vriend en vijand, met de ander? Ontvang je vluchtelingen of moeten die aan jouw deur voorbijgaan? Voelen we ons nog betrokken op de ander, of is het ieder voor zich en God voor ons allen? Komen we nog wel op voor menselijke waardigheid als de onverschilligheid het wint? Waar het werkelijk om gaat is na te denken over de wereld van toen en de wereld van nu, en je dan af te vragen: wat doe ik als de ander een beroep op mij doet?

De lessen zijn ontwikkeld voor drie onderwijsniveaus: de bovenbouw van het primair onderwijs, de onderbouw van het voortgezet onderwijs (3^e klassen) en de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Geschiedenis en burgerschap gaan hier hand in hand.

1. 2. Roosje Glaser

Dansen met de vijand. Het oorlogsgeheim van tante Roosje., beschrijft het oorlogsverhaal van de Joodse danslerares Roosje Glaser. Het begint in de jaren twintig. Jaren van naweeën van de Eerste Wereldoorlog, dan de tijd van economische crisis, onrust, angst en verwarring. Zeker voor Roosje,

wier echtgenoot sympathiseert met de NSB. Als Nederland bezet wordt door de Duitsers, probeert zij zoveel mogelijk door te gaan met haar leven. Dit leidt tot duivelse dilemma's.

Ze weigert de anti-Joodse discriminerende regels te gehoorzamen en draagt geen Davidsster. Ze wordt verraden door haar man van wie zij in 1940 is gescheiden. Nadien nog een keer door haar ex-minnaar. Ze weigert slachtoffer te zijn en neemt steeds weer initiatief om zo veel als mogelijk mens te blijven en te overleven. Na verraad en arrestatie komt ze in Westerbork terecht, wordt verplaatst naar kamp Vught, weet daaruit te ontsnappen, wordt opnieuw gearresteerd en naar Auschwitz gestuurd, waar ze anderhalf jaar verblijft. Steeds weet ze met inventiviteit, wilskracht en moed de regie over haar eigen leven te behouden.

Paul Glaser heeft het verhaal over zijn tante Roosje gebaseerd op haar dagboeken, aantekeningen en brieven en op fotomateriaal, getuigenverklaringen en gesprekken met Roosje zelf, kort voor haar overlijden in 2000 in Stockholm. Alle beschikbare informatie in de vorm van documenten, dagboeken, foto's en films is goed gedocumenteerd. Een deel is ondergebracht in een meertalige en goed toegankelijke website van de Roosje Glaser Foundation (www.tante-roosje.com).

Dansen

Dansen met de vijand is een welhaast ongelooflijk verhaal. Het onderscheidt zich van de vele vergelijkbare publicaties omdat het niet primair over de gruwelen van de Holocaust gaat, maar vooral over de vraag: hoe ver wil je gaan als je leven op het spel staat? Ook de lezer van nu aarzelt tussen begrip en verwijt. Zo slaat *Dansen met de vijand* een morele brug tussen toen en vandaag. Het boek gaat niet alleen over de Jodenvervolging of over het verzet, maar ook over de confrontatie met morele dilemma's, het maken van afwegingen en het verkennen van je grenzen.

1.3. Doorgeven en actualiseren

Er zijn steeds minder ooggetuigen van de Tweede Wereldoorlog. Toch blijft deze donkere periode ook voor onze tijd een moreel ijkpunt. De belangstelling ervoor is nog steeds groot, al verandert die van karakter. Alle reden om het perspectief op de Tweede Wereldoorlog opnieuw te doordenken.

De regering heeft in 2016 een platform ingesteld dat streeft naar het gezamenlijk initiëren van initiatieven op het terrein van kennis, museale activiteiten, educatie en herdenken en herinneren. Met als doel: samen het verhaal en de betekenis van de Tweede Wereldoorlog in al zijn facetten vertellen en uitdragen, en een hedendaagse meer actuele visie ontwikkelen.

Aan het onderwijs wordt gevraagd om meer te doen dan alleen kennis aanbrengen; het oefenen van leren denken en reflecteren en van daaruit tot keuzes komen hoe te handelen, is zeker zo waardevol. Wat heeft de Tweede Wereldoorlog ons vandaag nog te vertellen?

Het waarom van herinneren is te koppelen aan het oorlogsverhaal van Roosje; dan kom je uit bij waarden en normen als fundament van onze democratische rechtstaat. Daarmee kun je leerlingen bewust maken van het feit dat het toen volstrekt andere tijden waren dan nu. En dat de vrijheid van nu toen niet gold.

1.4. Wat willen we leerlingen meegeven?

De samenleving verlangt van de school dat ze de leerlingen kwalificeert voor een zelfstandig bestaan en socialiseert als burger. Dat betekent: naast basisvaardigheden als taal en rekenen leerlingen voorbereiden op een volwaardige deelname aan de samenleving, door aandacht voor normen en waarden, het kunnen omgaan met religieuze en culturele verschillen tussen mensen en de ontwikkeling van sociale vaardigheden.

De overheid is verantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs. Zij weegt de verschillende verwachtingen vanuit de samenleving en laat zorg dragen voor de vertaling naar landelijke leerplankaders en het bewaken en verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs met het oog op gewenste prestaties. Welke gemeenschappelijke onderwijsdoelen willen we als overheid realiseren?

Het onderwijs wordt steeds vaker aangesproken op allerlei maatschappelijke vraagstukken. Bijna elke dag staan in de krant of op internet wel nieuwe initiatieven die erop gericht zijn om de school bij de tijd te houden. Het onderwijs wordt meer en meer dé brievenbus om alle jonge burgers te bereiken. Wat hoort wel en wat niet tot de maatschappelijke opdracht van de school? Hoe voorkom je dat het curriculum een potpourri wordt?

Om overladenheid in het onderwijs te voorkomen, is prioritering van belang. Niet alles wat wenselijk is, is ook uitvoerbaar. Er is een brede instemming over de visie dat onderwijs zich dient te richten op: kennisverwerving, cultuuroverdracht, maatschappelijke toerusting en persoonlijke ontplooiing.

De school kan vanuit de eigen levensbeschouwelijke identiteit en verantwoordelijkheid inspelen op maatschappelijke vragen. Dat vraagt om zorgvuldig af te wegen welke onderwerpen vanuit een veranderende pluriforme samenleving een antwoord behoeven en kunnen krijgen binnen de schoolvisie en het lesprogramma. Daarbij rekening houdend met de context en cultuur van de school, de leerlingenpopulatie, de ouders en de haalbaarheid. En zo mogelijk de effectiviteit.

De stand van zaken na 10 jaar burgerschapsonderwijs stelt niet gerust, en wijst erop dat het 'niet vanzelf goed komt'. Er bestaat geen duidelijkheid over het beoogde eindniveau bij leerlingen en het ontbreekt aan een gemeenschappelijke kennisbasis onder scholen. Om leerlingen toe te rusten met een maatschappelijk gewenste bagage, is sturing door de overheid noodzakelijk naar het kennen en kunnen, en naar de mate van effectieve implementatie.

Als OCW kiest voor beleidsvrijheid van de scholen, zonder landelijk leerplankader, dan is de effectiviteit moeilijk vast te stellen. Dan blijft het een duizend bloemen bloeien benadering.

1.5. Jonge burgers.

Leerlingen die in een schoolparlement meebeslissen over gedragsregels, een basisschool die een monument adopteert, leerlingen die met elkaar in debat gaan over de vrijheid van meningsuiting, een leerling die opkomt voor een gepeste klasgenoot, het zijn voorbeelden van burgerschapsvorming. Op school doen leerlingen aan burgerschapsvorming. Wellicht wel meer dan wordt gedacht. Scholieren zijn jonge burgers.

De school is bij uitstek de oefenplaats waar leerlingen met vallen en opstaan leren te participeren in hun eigen leefomgeving en later de samenleving. De school is voor de leerling de meest directe vorm waarin de maatschappij zich manifesteert. In de klas, op het schoolplein, in de kantine wordt hij geconfronteerd met processen, gedragingen en gebeurtenissen die ook voorkomen in de 'echte' samenleving. Meningsverschillen, ruzies, pestgedrag, geweld, maar ook groepsvorming, sympathie, samenwerking en inspraak. Burgerschapsvorming is niet wéér een maatschappelijk thema dat 'op het bordje van het onderwijs wordt gelegd'. *Onderwijs is burgerschapsvorming.* Sociale competenties zijn nodig om goed te kunnen functioneren op school, zowel voor de omgang met medeleerlingen en de leerkracht, als voor het volgen van onderwijs. Burgerschap

vraagt om actief mee te doen, je medeverantwoordelijk te voelen, een bijdrage te leveren aan je leefomgeving en op een menswaardige wijze met elkaar leren omgaan.

Voorbeeld uit

Les 2: 1914-1930 | De jeugd van Roosje in Kleef (Duitsland)

In 1918, als Roosje 4 jaar verhuist zij naar Kleef. Dat wordt geen gelukkige tijd. Omdat Roosje Joods is mag het buurmeisje niet met haar spelen. Op een Joods schooltje voelt ze zich ook niet begrepen. Ze is eigenwijs en de leerkracht noemt haar een domme Hollander. Mensen op straat schelden haar uit omdat ze Joods is. Ze wordt gepest, heeft geen vriendinnen, is eenzaam en ongelukkig. Ze voelt zich buiten gesloten.

- ***Waarom werd Roosje eigenlijk gepest? Kan jij je voorstellen dat zij zich buiten de groep voelde staan?***
- ***Stel, een klasgenootje van je wordt steeds uitgejouwd: "Haha jouw vader zit in de gevangenis" Wat doe je? En stel dat het een klasgenoot is waar je een hekel aan hebt of die juist jouw vriend is?***

Burgerschapsvorming wil leerlingen kritisch en creatief leren omgaan met maatschappelijke verschijnselen en problemen, op basis van relevante en verantwoorde informatie. Leerlingen stimuleren om de alledaagse werkelijkheid niet als vanzelfsprekend te beschouwen. Op school wordt de leerling gestimuleerd en uitgedaagd om voor zijn mening uit te komen, te zeggen waar hij/zij voor staat, en op te komen voor de ander. Hij/zij leert respect te hebben voor mensen die anders zijn of anders denken. Maar wat doe ik als de waardigheid van de ander in het geding is? Als er op het schoolbord staat dat alle Syriërs moeten oprotten? Hoe ver durf ik te gaan, hoe zit het met mijn betrokkenheid en verantwoordelijkheid, welke keuzes maak ik?

Democratische burgerschapsvorming geeft het recht om anders over maatschappelijke gebeurtenissen te denken dan opvoeders. Sterker nog, de democratie vraagt om een gezonde dosis wantrouwen bij jonge burgers. Burgerschap is niet bedoeld om 'brave Hendriken' op te leveren. Er kunnen goede redenen zijn om in verzet te komen en te protesteren.

Voorbeeld uit

Les 3: 1930-1940 | 1940-1942 | Verzet en verraad

Het Duitse leger valt in 1940 Nederland binnen. Voor Joden wordt het leven steeds moeilijker. Eind april 1942 moeten alle joden vanaf zes jaar een jodenster dragen. De ster moet zichtbaar op de kleding zijn genaaid. Je moet de sterren zelf kopen: ze kosten vier cent per stuk én voor vier sterren moest je ook een distributiebon inleveren. Iedere Jood moet deze gele Jodenster goed zichtbaar dragen. Anders ga je de gevangenis in.

- ***Wat denk je dat Roosje gedaan heeft..., en waarom kiest ze daarvoor?***

Kritische bewustwording omvat reflectie en actie. Leerlingen leren om een onderscheid te maken tussen feiten, opvattingen en de achtergrond van een probleem. Om keuzes te kunnen maken en te verantwoorden.

Een creatieve benadering vraagt om een maatschappelijk onderwerp vanuit verschillende gezichtspunten te bekijken alvorens een eigen standpunt in te nemen. Er wordt gezocht naar meerdere oplossingen, alvorens voor een oplossing te kiezen. Het accent ligt op het leren stellen van vragen. Een sociaal vraagstuk kan worden vertaald in een aantal vragen (probleemstelling) aan de hand waarvan bronnen worden geraadpleegd. Feiten en meningen worden onderscheiden. Op die manier kan de leerling een meer genuanceerd oordeel vormen.

Zeker daar waar het morele dilemma's betreft gaat het niet om goed of fout, maar om het leren luisteren naar elkaars opvattingen en argumenten. Leerlingen dienen over hun eigen ethisch raamwerk te leren nadenken om standpunten van personen uit het verleden niet meteen te veroordelen, maar ze in hun volledige context proberen te krijgen.

Voorbeeld uit

Les 6: 1943-1944 | Danden met de vijand | Over leven in Auschwitz

Op een van de 'planningsbesprekingen' hoor ik dat de SS'ers 's avonds regelmatig bijeenkomen om de tijd te verdrijven. Er wordt dan veel gedronken en gezongen, maar na een tijd is ook dat min of meer sleur. Op een dag trek ik de stoute schoenen aan en stel voor om op hun avonden piano te spelen en te dansen. Zo beland ik op een avond van de SS (...). Ik moet dansen op de muziek van de grammofoon. Het wordt stil en ik introduceer mezelf en vertel welke dans ik ga doen. Het is een mazurka. Eerst langzaam en dan sneller. Zo dans ik nog drie dansen en na een halfuur is het genoeg. Niemand klapt. Dat doe je niet voor gevangenen. Ik krijg als beloning een heel brood en moet weer terug naar de barak.

Paul Glaser, *Dansen met de vijand*, Amsterdam 2016, 207-220.

Stelling/ discussie

Om te overleven moest Roosje wel dansen met de vijand.

Leerlingen schrijven individueel op wat hun argumenten zijn en gaan met elkaar in discussie in een kringgesprek. Niet het gelijk hebben is van belang, maar het kunnen luisteren naar elkaars opvattingen.

- ✓ *Ik kan dat heel goed begrijpen, want/ omdat*
- ✓ *Ik kan dat niet begrijpen, want/ omdat*
- ✓ *Ik zou dat nooit hebben gedaan, want/ omdat*
- ✓ *Ik zou dat ook hebben kunnen doen, want/ omdat*

Voor veel leerlingen heeft de opvoeding thuis binnen de eigen levensbeschouwelijke gemeenschap, in de peergroep (subcultuur) op straat, in de vereniging meer invloed op het vormen van democratische burgers dan het onderwijs. Dit betekent een relativering van de verwachtingen en van de effecten van burgerschapsvorming. Scholen kunnen niet verantwoordelijk worden gesteld voor de wijze waarop de toekomstige burger zich zal gaan manifesteren. Het is niet alleen de school die opvoedt.

De identiteit van een leerling wordt gevormd in de relatie met anderen, terwijl die identiteit weer invloed heeft op de sociale omgeving. Die sociale omgeving wordt steeds pluriformer. Dit leidt tot een continu proces van zelfreflectie. Daarbij loopt een leerling tegen grenzen aan en leert hij om te gaan met de eisen die de omgeving stelt. Een leerling is op zoek naar een balans tussen enerzijds zelfrealisatie en leven volgens eigen normen en waarden, en anderzijds de grenzen en beïnvloeding van en door de omgeving.

2. Lessen over leven en overleven van Roosje

Handreiking voor groep 7/8

2.1. Ter voorbereiding

Het verdient zeker aanbeveling om nader kennis te maken met de levensgeschiedenis van Roosje door het boek *Dansen met de vijand* te lezen. In het levensverhaal van Roosje staat het proces van discriminatie, uitsluiting, mishandeling, racisme en het ontnemen van burgerrechten centraal. Zij

maakt keuzes in heel extreme omstandigheden, die niet zonder meer met nu te vergelijken zijn en dus alleen te begrijpen in hun specifieke context.

Een goede introductie biedt de site <http://www.tante-roosje.com/nl/> met een overzicht van haar levensverhaal, en de documentaire van TV Oost met Paul Glaser in de rol van verteller <https://vimeo.com/147574864>.

Er zijn 6 lessen van een uur ontwikkeld voor leerlingen van groep 7/8. Met als leerlijn: de jeugd van Roosje, uitsluiting, haar passie voor dansen, liefde, verzet, onderduiken, verraad, en koste wat kost willen overleven. Elke les begint met een inleestekst (inclusief audio-visueel materiaal) voor de leerkracht met als doel minimale kennis te hebben van de historische context en het lesthema.

De lessen zijn interactief, bevatten beeldmateriaal en filmpjes, en stimuleren leerlingen individueel of klassikaal op zoek te gaan antwoorden, daarover standpunten uit te wisselen, en tot een eigen oordeel te komen. Zeker daar waar het morele dilemma's betreft (les 5 en 6) gaat het niet om goed of fout, maar om het leren luisteren naar elkaars opvattingen en argumenten. Leerlingen dienen ook over hun eigen ethisch raamwerk te leren nadenken om standpunten van personen uit het verleden niet meteen te veroordelen, maar ze in hun volledige context proberen te begrijpen.

(Roosje in 2000: "Ik deed wat ik deed en dat ga ik niet goedpraten".)

Waar dat past wordt er een relatie met het nu gelegd. Denk aan uitsluiting en pesten, in verzet komen tegen racisme, xenofobie en geen oog meer willen hebben voor de ander.

Zo gewenst biedt de serie de mogelijkheid om de lessen afzonderlijk naar thema aan te bieden.

Alle uitgewerkte opdrachten en vragen voor leerlingen worden ingeleid door de leerkracht. De leerlingtaken zijn per les opgenomen in bijgevoegde ppt's. Het is de bedoeling dat de leerkracht de groep actief meeneemt in de geschiedenis van Roosje. Als een spannende verhalenverteller die de leerling boeit en uitdaagt. Dat vraagt om de kunst van het vertellen. Het verhalende aspect is een doeltreffende methode om leerlingen bij de les te houden.

Les 7 is bedoeld voor feedback en reflectie en geeft tips en suggesties. Zoals: een tentoonstelling over tante Roosje, een opstel, een debat bijeenkomst met ouders over de keuzes van Roosje, het uitsluiten van buitenlanders, naspelen van onderduiken, een stripverhaal, etc..

2.2. Visie en doelen:

- **Bezinning:** De Tweede Wereldoorlog laat zien wat er gebeurt als democratie en rechtsstaat, vrijheid en menselijke waardigheid, ontbreken.
- **Herbezinning:** Hoe breng je het verhaal over WO II zo, dat het betekenis heeft voor huidige en toekomstige generaties?
- **Moreel besef:** Leerlingen leren nadenken over morele dilemma's en ethische vraagstukken.
- **De relatie toen – nu:** Leerlingen leren het verhaal van Roosje in een historische context te plaatsen, en de thematiek (uitsluiting, discriminatie, vrijheid) te herkennen in hedendaagse maatschappelijke kwesties (vluchtelingen, immigranten).

2.3. Algemene doelen:

Leerlingen...

- maken kennis met WO II aan de hand van 'tante Roosje'
- worden geconfronteerd met dilemma's en keuzes van personen uit het boek
- leren respectvol om te gaan met elkaar en andersdenkenden
- realiseren zich de betekenis van democratische waarden
- leren om samen te werken, onderzoek te doen en een mening te vormen

2.4. Elke les kent de volgende opbouw:

- Inleestekst voor de leerkracht, gebaseerd op 'tante Roosje';
- De leerkracht geeft instructie/ klassikale of groepsopdrachten;
- De leerkracht stelt vragen en gaat met de leerlingen op zoek naar antwoorden;
- De leerkracht stimuleert dat leerlingen zich inleven en een oordeel vormen.

2.5. De lessen

Les 1: 1940-1945 | De Tweede Wereldoorlog

- Waarom is Nederland in 1940 bezet?

Les 2: 1914-1930 | De jeugd van Roosje in Kleef (Duitsland)

- Wat gebeurde er in de jeugd van Roosje?

Les 3 : 1930-1940 | 1940-1942 | Verzet en verraad

- Hoe verzet Roosje zich tegen anti Joodse maatregelen?

Les 4: 1942 | Onderduiken en verraad

- Waarom moet Roosje onderduiken?

Les 5: 1942 | Over leven en overleven in Kamp Westerbork

- Hoe was het leven in Westerbork en hoe kon je overleven?

Les 6: 1943 – 1945 | Dansen met Duitsers in Auschwitz

- Welke keus maakt Roosje om te overleven?

Les 7: Wat heb ik geleerd?

- Feedback en reflectie

2.6. Didactische prikkels

Leren door

- vragen te stellen en te laten oplossen, is een belangrijk aspect van het leren door ontdekken; daardoor wordt een onderzoekende houding bevorderd. Vermijd om leerlingen te snel te corrigeren tijdens de uitvoering. Geef ze de tijd.

- het gebruik van illustratief concreet materiaal, dat allerlei vormen kan hebben als: een verhaal, foto's, filmpjes, voorwerpen. De illustraties moeten dienen om begrippen te verhelderen.
- leerlingen te laten gissen naar informatie, naar antwoorden. Er worden geen kant en klare oplossingen geboden, maar de leerlingen moeten eerst zelf op zoek gaan.
- creatief denken te bevorderen, door divergerend en convergerend denken te stimuleren. Het verdient aanbeveling om naar meerdere oplossingen van een probleem te zoeken.
- leerlingen gebruik te laten maken van hun intuïtie, fantasie en gevoel, waardoor er meer beleefbaar gemaakt kan worden. Dat bevordert inventiviteit en creativiteit.
- gevarieerd herhalen en regelmatig samenvatten van de lessen om begripsvorming te stimuleren. Laat de leerlingen een logboekje bijhouden met als opdracht: wat heb ik vandaag geleerd?

2.7. Werkvormen

Woordweb

Elk groepje krijgt een vel papier, met een cirkel in het midden. In die cirkel staat het onderwerp. De leerlingen schrijven/tekenen om de beurt iets over het onderwerp. Elk groepslid heeft een eigen kleur pen, zodat de leerkracht achteraf kan zien wat de inbreng van iedere leerling was. Als dat klaar is, geven de leerlingen met pijlen de relaties tussen de begrippen/tekeningen weer. Bij de pijlen mag ook iets geschreven worden. De leerkracht hangt alle woordwebben op en uit elk groepje mag een leerling hun woordweb toelichten. Het woordweb kan op diverse momenten van de les ingezet worden, maar is vooral effectief bij het activeren van de voorkennis. De samenwerkingsvaardigheden die aan bod komen, zijn: luisteren, overleggen en besluiten nemen. De tijdsduur is ongeveer vijftien minuten (zie les 1).

Placemat

Elk groepje van vier leerlingen krijgt een vel papier, met in het midden een rechthoek. Vanuit de hoeken van de rechthoek trekken de kinderen lijnen naar de hoeken van het papier. Op die manier ontstaan er nog vier vakken, voor elk groepslid een. De leerkracht geeft een opdracht en elke leerling schrijft in zijn eigen vak zijn ideeën en antwoorden op. Daarna gaan de leerlingen overleggen en formuleren ze een gemeenschappelijk antwoord. Dat schrijven ze op in de gemeenschappelijke rechthoek. Daarop volgt de klassikale uitwisseling. De placemat is een vorm van zelfstandige verwerking (zie les 3). De samenwerkingsvaardigheden die aan bod komen, zijn: luisteren, overleggen en overeenstemming bereiken. De tijdsduur is tien tot vijftien minuten.

Puzzels

Elk groepje van vier leerlingen krijgt een envelop met kaartjes. Op die kaartjes staan stukjes tekst over Roosje of foto's uit de tijdlijn van Roosje. De kinderen lezen hun kaartjes voor aan de andere groepsleden. De anderen moeten goed luisteren, ze mogen de kaartjes niet zien. In het geval van plaatjes, vertellen de leerlingen wat er op de plaatjes te zien is. Als iedereen geweest is, gaan kinderen de kaartjes in de goede volgorde leggen. Elke leerling moet aan het einde het verhaal kunnen vertellen. Bij de klassikale nabespreking wijst de leerkracht één leerling per groep aan die het verhaal navertelt of samenvat. De puzzel is een vorm van zelfstandige verwerking. De samenwerkingsvaardigheden die aan bod komen, zijn: luisteren en hulp geven/vragen. De tijdsduur is tien tot vijftien minuten.

Discussie d.m.v. Kahoot <https://www.getkahoot.com/>

In tegenstelling tot het invullen van een individuele quiz met meerkeuzevragen op een webpagina zijn de antwoorden en het scoreverloop bij Kahoot! direct op een gemeenschappelijk scherm (bijv. het digibord) te volgen. Dit zorgt voor een gemeenschappelijke ervaring in de klas. Deelnemers loggen met hun smartphone, laptop, tablet of computer in op de quiz, zij zien hun gebruikersnaam verschijnen op het gemeenschappelijke scherm en vervolgens zijn zij 'in the game'. Wanneer de quiz gestart wordt door de docent is iedereen betrokken en scherp. De leerlingen gebruiken het scherm van hun eigen device om een vraag die verschijnt op het digibord te beantwoorden. In een klap is te zien op het gemeenschappelijke scherm hoeveel leerlingen deelnemen aan de quiz, hoeveel leerlingen een antwoord goed hebben en wat het scoreverloop is.

Stop! Waarom?

Leerdoel: Leren redeneren en een standpunt onderbouwen. Deze oefening is nuttig om een argument verder uit te werken.

Opdracht: Elke leerling krijgt een stelling. Hij heeft de taak om één argument voor die stelling te geven. Als hij iets zegt zonder dat hij het (voldoende) onderbouwt, mag iemand in de groep "Stop!" roepen en "Waarom?" vragen.

Feedback: De waarom-vraag dwingt een debater om zijn standpunt verder te onderbouwen. De overtuigingskracht van een argument zit vaak in het benoemen van zaken die voor de spreker vanzelfsprekend zijn, maar nog niet voor degene die twijfelen.

Voorbeeld: Als argument voor de stelling 'roken moet verboden worden' geef jij misschien aan dat het ongezond is. Maar het is veel beter om uit te leggen waarom het ongezond is. En waarom de overheid ongezonde producten moet verbieden. Pas als je dat hebt gezegd is je argument sterk!